

T. E. Lawrence i Arapski ustanak

Ribičić, Magdalena

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:928212>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-04-02**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Magdalena Ribičić

T. E. LAWRENCE I ARAPSKI USTANAK

Završni rad

Zagreb, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA POVIJEST

MAGDALENA RIBIČIĆ

T. E. LAWRENCE I ARAPSKI USTANAK

ZAVRŠNI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Mijo Beljo

Zagreb, 2023.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Thomas Edward Lawrence – život do Prvog svjetskog rata.....	1
3. Britanska politika na Bliskom Istoku – 1915./1916.	3
3.1. Osnivanje Arapskog ureda.....	3
3.2. Hussein-McMahon korespondencija i Sykes-Picot sporazum.....	4
4. Osmansko Carstvo – pregled zbivanja krajem 19. i početkom 20. stoljeća	5
5. Arapski ustanak 1916. – zaraćene strane, ciljevi i tijek	8
6. Posljedice – stvaranje modernog Bliskog istoka.....	12
7. T. E. Lawrence – život nakon rata.....	14
8. Zaključak	16
Literatura.....	17

1. Uvod

Thomas Edward Lawrence, poznatiji kao „Lawrence od Arabije“, jedna je od najznačajnijih osoba 20. stoljeća. Iz Prvog svjetskog rata izašao je kao britanski heroj koji se zauzeo za neovisnost Arapa. Istaknuo se kao sudionik Arapskog ustanka, pokrenutog od strane Britanaca i Arapa. Ustanak su obilježili anglo-francuski tajni dogovori i imperijalistički ciljevi kojih Arapi tada nisu bili svjesni. Svi ti događaji doveli su do sloma Osmanskog Carstva i stvaranja modernog Bliskog istoka.

Cilj ovoga rada je prikazati život i djelo T. E. Lawrencea, objasniti njegovu ulogu u pobuni Arapa i kako je ona promijenila odnose na Bliskom istoku.

Prvi dio rada će se fokusirati na Lawrenceov život do početka rata, na pozadinu i ideologiju ustanka i politiku koju su Britanci vodili na tom području od 1914. do 1916. godine. U drugom dijelu rada će se ukratko prikazati kronološki tijek ustanka, postupanje velikih europskih sila s arapskim zemljama nakon raspada Osmanskog Carstva i Lawrenceov život nakon rata.

2. Thomas Edward Lawrence – život do Prvog svjetskog rata

Thomas Edward Lawrence bio je arheolog, vojni časnik i diplomat te je jedna od najvećih povijesnih ličnosti 20. stoljeća. Rođen je u Walesu 16. kolovoza 1888. godine. Roditelji su mu bili Sarah Lawrence i irski aristokrat Thomas Chapman. Thomas Chapman je prethodno bio u braku i imao je četiri kćeri. Sa Sarah se odselio u Dublin kako bi započeo novi život. Međutim, nikada nije uspio realizirati rastavu braka radi religioznih stavove svoje bivše supruge pa su on i Sarah živjeli u izvanbračnoj zajednici.¹ Obitelj Lawrence se 1896. godine smjestila u Oxfordu kako bi djeca dobila što kvalitetnije obrazovanje. Stručnjaci često naglašavaju činjenicu da je on bio nezakonito dijete što je za njega imalo društvene posljedice i limitacije. Smatra se da je već tijekom adolescencije znao za to, a to ga je ujedno lišilo statusa i sigurnosti koju je većina djece njegovog društvenog sloja imala. Stoga se smatra da je to na njega imalo velik utjecaj, da je radi toga imao želju za dokazivanjem i isticanjem te da je na tome izgradio identitet.²

Pohađao je Srednju školu za dječake grada Oxforda, a već je u tim školskim danima pokazivao veliki interes za povijest i arheologiju. Njegovo područje interesa bio je srednji vijek,

¹ NORMAN, *T. E. Lawrence: Unravelling the Enigma*, 10-11.

² WILSON, *Lawrence of Arabia: The authorised biography of T. E. Lawrence*, 30.

s naglaskom na dvorce, običaje, iluminirane rukopise, kovanice te feudalne i viteške tradicije i mitove što kasnije tijekom njegovog studija posebno dolazi do izražaja.³ Još prije početka studija u Oxfordu je bio poznat po svojim arheološkim aktivnostima što je dovelo do toga da upozna C. F. Bella, a kasnije i E. T. Leedsa koji su radili u muzeju Ashmolean.⁴ Na Oxford je primljen 1907. godine gdje je studirao povijest. Redovito je išao na biciklističke ture prilikom kojih je posjećivao srednjovjekovne dvorce i crkve. Od 1906. godine do 1908. godine obišao je velik broj srednjovjekovnih dvoraca i utvrda Engleske, Francuske i sjevernog Walesa. Upravo radi tih putovanja i istraživanja dvoraca postao je zainteresiran za križarske ratove što je kasnije bio i fokus njegovog diplomskoga rada.⁵

Na Bliski istok prvi put je došao 1909. godine kako bi proučavao dvorce Sirije i Palestine za potrebe svoga rada. Tada je prvi puta bio izložen jednoj drastično drugačijoj kulturi i pokazao je iznimnu sposobnost asimilacije.⁶ Dok se pripremao za put učio je arapski jezik, a tijekom samoga putovanja većinom je pješao i često je boravio među siromašnim sirijskim obiteljima što mu je omogućilo dobar uvid u arapsku kulturu. Upravo to iskustvo mu je kasnije, tijekom rata, bilo od velike koristi jer je bolje podnosio teške uvjete toga podneblja.⁷ Svoj diplomski rad na temu *Utjecaja križarskih ratova na europsku vojnu arhitekturu do kraja 12. stoljeća* završio je 1910. godine.⁸

Upravo radi toga rada, poznavanja arapske kulture, povijesti i donekle jezika bio je odličan izbor za arheološka iskopavanja na Bliskom istoku. Još 1872. godine ruševine kod Jarabulusa identificirane su kao Karkemiš, odnosno glavni grad sirijskih Hetita. Međutim do početka 20. stoljeća nije bilo većih pomaka u istraživanjima pa je Britanski muzej 1908. zatražio dozvolu za iskopavanja, koja je kasnije dana Davidu Hogarthu, arheologu koji je putovao po istoku.⁹ Hogarth je Lawrenceu nabavio četverogodišnju stipendiju za putovanje od Oxfordskog sveučilišta kako bi im se mogao pridružiti u arheološkim istraživanjima. Ona su počela 1911. godine, a Lawrence je na put krenuo čak dva mjeseca ranije kako bi imao vremena učiti arapski jezik u misionarskoj školi u Jebailu. Lawrence je aktivno sudjelovao na iskapanjima tijekom 1912. i 1913. godine.¹⁰

³ MACK, *A Prince of our Disorder: The Life of T. E. Lawrence*, 21.-22.

⁴ WILSON, *Lawrence of Arabia: The authorised biography of T. E. Lawrence*, 42.

⁵ MACK, *A Prince of our Disorder: The Life of T. E. Lawrence*, 48.

⁶ Isto, 68.-69.

⁷ Isto, 70.

⁸ WILSON, *Lawrence of Arabia: The authorised biography of T. E. Lawrence*, 64.

⁹ Isto, 70-73.

¹⁰ NORMAN, *T. E. Lawrence: Unravelling the Enigma*, 21.

S obzirom da je za Britance područje Sinaja bilo ključno protiv invazije na Egipat ili Sueski kanal, Lord Kitchener (jedan od tadašnjih najviših vojnih i državnih dužnosnika) naredio je provođenje topografskog istraživanja toga područja. Istraživanje je vodio kapetan Newcombe, a krajem 1913. godine su mu se pridružili Lawrence i Woolley, jedan od vođa iskapanja na Karkemišu. Ekspedicija je prividno bila zemljopisne svrhe, ali je zapravo imala svrhu prikupiti obavještajne podatke.¹¹ Na početku rata Lawrence je dobio položaj u Geografskom odjelu Glavnoga stožera Ureda za rat. Položaj je dobio zahvaljujući Hogarthu koji je bio vrlo utjecajna osoba i koji je prepoznao Lawrenceovu inteligenciju. S obzirom na svoje poznavanje Bliskoga istoka radio je na kartama sinajskoga područja. Osmansko Carstvo je 1. studenoga 1914. godine Saveznicima objavilo rat i Lawrence je tada poslan u Kairo u obavještajni odjel Glavnog stožera koji je tada bio pod vodstvom Sir Claytona.¹²

3. Britanska politika na Bliskom Istoku – 1915./1916.

S početkom Prvog svjetskog rata Britanci su shvatili da je njihov položaj na Bliskom istoku u opasnosti. Kako bi spriječili da Osmansko Carstvo, a time i Njemačka, preuzmu kontrolu nad Sueskim kanalom i Egiptom objavili su im rat 5. studenoga 1914. godine. Vrlo brzo su shvatili da im je vrlo važno slomiti Osmansko Carstvo i osigurati si područja bogata naftom radi svoje flote *dreadnoughta* koji su ovisili o njoj.¹³

3.1. Osnivanje Arapskog ureda

Tijekom zime 1915./1916. godine britanska politika se usredotočila na nezadovoljne arapske vođe i vojnike unutar Osmanskog Carstva te na način na koji bi ih iskoristili u svoju korist. Tu se istaknuo stručnjak za Bliski istok Lorda Kitchenera, Sir Mark Sykes. Sykes je pola godine putovao po Bliskom istoku s namjerom prikupljanja informacija i boljeg upoznavanja toga područja kako bi se okvirno mogao složiti dogovor oko podjele toga područja nakon rata. Važan je njegov posjet Kairu u ljeto 1915. godine gdje se sastao s Kitchenerovim savjetnicima za Bliski istok.¹⁴ Tamo je upoznao Gilberta Claytona s kojim se povezoao oko vizije da Sirija pripadne pod britansku vlast, ali problem je bila Francuska koja je imala pretenzije na to područje. Sykes je tijekom putovanja istraživao ideju o osnivanju ureda koji bi se bavio arapskim pitanjima pa je tako predložio stvaranje Arapskog ureda što je i prihvaćeno.

¹¹ NORMAN, *T. E. Lawrence: Unravelling the Enigma*, 27.

¹² Isto, 30.

¹³ HARRISON, *Britain in the Middle East 1619-1971*, 123-124.

¹⁴ FROMKIN, *A Peace to End All Peace*, 168.

Dogovoreno je da će Arapski ured biti dio obavještajnog odjela u Kairu, a ne zasebno tijelo.¹⁵ Lawrence je surađivao s Arapskim uredom od početka rata ali je u njega službeno postavljen tek krajem 1916. godine.¹⁶

3.2. Hussein-McMahon korespondencija i Sykes-Picot sporazum

Hussein-McMahon korespondencija je naziv za pisma razmijenjena tijekom 1915./1916. godine između emira Meke Husseina i Sir Henryja McMahona koji je bio visoki britanski povjerenik u Egiptu. Hussein je, kao predstavnik Arapa, sredinom 1915. godine poslao pismo McMahonu u kojem je tražio neovisnost arapskih zemalja. Međutim bilo je nemoguće postići dogovor radi britanskih i francuskih interesa za ta područja.¹⁷ Ono što je Husseina navelo da iznenada zatraži neovisno arapsko kraljevstvo bilo je saznanje da ga se osmanska vlast planira „riješiti“ nakon rata. To ga je navelo da ozbiljno razmisli o suprotstavljanju Osmanskom Carstvu u ratu.¹⁸ Arapska tajna društva nije bilo lako navesti na dizanje ustanka jer ih je većina vjerovala da će Njemačka biti pobjednica u ratu. Nisu im bili pretjerano dragi europski kršćani pa su bili skloniji ideji da njima vladaju Turci. Husseina su savjetovali da ne prelazi na savezničku stranu ako Britanija ne obeća poduprijeti neovisnost Arapa. Hussein je prethodno svoga sina Faisala poslao u Carigrad kod velikog vizira kako bi ga naveo da promijeni odluku o njegovu svrgavanju s vlasti po završetku rata, ali od toga nije bilo veće koristi. Tako su Faisala pri povratku iz Carigrada u Damask zatekli nemiri. Turski guverner Sirije, Džemal-paša, je saznao za arapsku zavjeru i odlučio je to srezati u korijenu. Uništio je većinu tajnih društava i uhitio njihove vođe, razbio je tri divizije arapske vojske, a mnoge njihove časnike je poslao na Galipolje i druga bojišta. Tada se situacija vrlo brzo promijenila i mali broj zavjerenika koji su opstali su odlučili podržati Husseina u ustanku protiv Osmanskog Carstva ako pridobije britansku potporu u borbi za neovisnost. Članovi tajnih društava izradili su nacrt dokumenta kojim bi bili definirani neovisni arapski teritoriji, a taj dokument je nazvan Protokol iz Damaska. Hussein je poslao pismo, koje je sadržavalo zahtjeve iznesene u Protokolu, u Kairo tijekom ljeta 1915. godine.¹⁹ Veliki problem Britancima je predstavljala Francuska bez čije suglasnosti nisu mogli davati obećanja Husseinu niti prebaciti sredstva sa zapadne fronte. Hussein je upravo radi Francuskih interesa na Bliskom istoku oklijevao prijeći na savezničku stranu. Tako je došlo sklapanja tajnog Sykes-Picot (Sykes-Picot-Sazonov) sporazuma.

¹⁵ FROMKIN, *A Peace to End All Peace*, 170.

¹⁶ Isto, 171.-172.

¹⁷ Hussein-McMahon correspondence (<https://www.britannica.com/topic/Husayn-McMahon-correspondence>)

¹⁸ FROMKIN, *A Peace to End All Peace*, 173-174.

¹⁹ FROMKIN, *A Peace to End All Peace*, 174-175.

Sporazum je dobio ime po britanskom predstavniku Sir Marku Sykesu i francuskom predstavniku Françoisu Georgesu-Picotu, ali se u literaturi u nazivu nekada navodi i ime Sergeja Sazonova koji je predstavljao Rusiju kao treću Saveznicu. Tadašnji ministar vanjskih poslova, Sir Edward Grey je u listopadu 1915. godine odobrio McMahanove teritorijalne ustupke Husseinu. Od francuske vlade je zatraženo da pošalju pregovarače u London kako bi se jasno definirali francuski zahtjevi oko Sirije. Sporazum je službeno potpisan 16. svibnja 1916. godine, a predviđao je podjelu Bliskog istoka na „plavo područje“ i „crveno područje“. Francuska je pod „plavim područjem“ podrazumijevala obalu istočnog Sredozemlja od Mersina i Adane prema jugu kroz obale Sirije i Libanona do grada Tira, a također su polagali pravo na velik dio istočne Anatolije. Britanci su u svoje „crveno područje“ podrazumijevali iračke pokrajine Basru i Bagdad. Veliki prostor između ta dva područja su podijelili na dvije zone s neformalnim utjecajem Britanije i Francuske. Tako su u Zoni A pod neizravnu francusku kontrolu došli ključni gradovi unutrašnje Sirije (Alep, Homs, Hamu i Damask) i irački grad Mosul, a pod britansku Zonu B područje od Iraka do Sinajskih granica Egipta. Te dvije zone su trebale biti nezavisne arapske države koje bi bile pod vrhovnom vlašću arapskoga poglavice. Problem je predstavljala Palestina oko koje se nisu mogli dogovoriti pa je to područje na karti obojano u smeđu boju i nad njom je predložena međunarodna uprava. U ožujku 1916. Sykes i Picot su otputovali u Rusiju jer im je trebala suglasnost treće članice Antante. Rusija je prethodno zahtijevala tjesnace i Carigrad što je i potvrđeno još 1915. Carigradskim sporazumom, a kao kompenzaciju za pristajanje na Sykes-Picot sporazum tražili su priznanje aneksije turskih teritorija (Erzurum, luka Trabzon, gradovi Van i Bitlis).²⁰

4. Osmansko Carstvo – pregled zbivanja krajem 19. i početkom 20. stoljeća

Situacija se u Osmanskom Carstvu naglo zaoštrila tijekom 19. stoljeća, a osobito tijekom 70-ih godina. Kao što se to može pratiti kroz povijest, velika carstva i monarhije (poput Habsburške Monarhije) imala su poteškoća s opstankom. Tako je i Osmansko Carstvo imalo problem s velikim teritorijem, nedostatnom centralizacijom i multinacionalnošću. Stanovnici Carstva bili su različiti narodi koji su govorili različite jezike i rijetko su imali nešto zajedničko.²¹

Za 19. stoljeće značajan je period tzv. *Tanzimata*, odnosno reformi koje su trebale urediti život po europskom uzoru. Reforme su dobile naziv *Tanzimat-i Hayriye* (*Spasonosni novi*

²⁰ FROMKIN, *A Peace to End All Peace*, 285-287.

²¹ FROMKIN, *A Peace to End All Peace*, 34.

poredak), a njemu je prethodilo proglašenje „časnog carskog pisma“ 1839. godine (tzv. *Hatişerif od Gülhane*). To je podrazumijevalo reformu sudstva, prava na privatno vlasništvo, vjersku jednakost, poreznu i vojnu reformu koja je jamčila pravedniji postupak regrutacije u vojsku. Važno je napomenuti da su od tada i stanovnici Carstva koji nisu bili muslimani mogli postati osmanski građani bez ograničenja. Veliki nedostatak *Tanzimata* je taj što je ovisio o carevoj volji, s obzirom da ga je sultan bilo kada mogao opozvati. Reforme su se mijenjale i unaprjeđivale tijekom idućih godina, ali je Carstvo sve više postajalo „igračkom europskih sila“. ²² To je bilo razdoblje puno nemira i pobuna, osobito na području Balkana gdje su stanovnici zahtijevali neovisnost što je rezultiralo pravom *Balkanskom krizom*. Dobar primjer koji pokazuje koliko su daleko išle društvene i vjerske razlike u Carstvu je građanski rat u Libanonu krajem 50-ih godina između sirijskih kršćana maronita i muslimana Druza.²³ Razdoblje *Tanzimata* trajalo je do otprilike 1876. godine kada dolazi do uvođenja novog Ustava. U njemu su ponovljene prethodne reforme i prava, utvrđena je nedjeljivost države, islam je potvrđen kao državna vjera, službeni jezik je trebao biti osmansko-turski, a na službene pozicije su mogli doći i Židovi i kršćani ako su znali turski jezik. Konzervativni krugovi su se izrazito protivili Ustavu i narušavanju poretka. Još 1865. godine osnovana je tajna organizacija Mladoosmanlija koja je smatrala da reforme nisu dovele do promjena strukture i demokratizacije Carstva već da su samo osigurale apsolutnu moć sultana.²⁴

Kao što je rečeno, 70-ih godina se situacija u Carstvu izrazito pogoršala. Osmansko Carstvo je 1878. godine izgubilo u tursko-ruskom ratu, a mir u San Stefanu doveo je to gubitaka većine europskih posjeda koji su potvrđeni Berlinskim kongresom. Upravo ti teritorijalni gubitci i kontrola velikih europskih sila nad Carstvom doveli su do toga da ono postane tzv. *bolesnik na Bosporu*.²⁵

Carstvo je još 1875. godine moralo objaviti državni bankrot što je dovelo do toga da ono postane ovisno o europskom kapitalu čime su posebno bila pogođena arapska područja. Ona su bila integrirani dio Carstva i nisu bila u mogućnosti odvojiti se poput drugih pokrajina. Tako su se Britanci fokusirali na Irak i područje oko Perzijskog zaljeva, a Francuzi na Siriju i Libanon. To su bila područja s velikim izvorima sirovina te su bili od velike vrijednosti za imperijalističke

²² MATUZ, *Osmansko Carstvo*, 138.-140.

²³ Isto, 143.-144.

²⁴ Isto, 145.

²⁵ Isto, 146.-147.

težnje europskih sila. Osim što su tržište Carstva preplavili jeftinom europskom robom, počeli su „izvoziti“ i vlastitu kulturu pa su osnovali engleske i francuske škole.²⁶

Tajni politički odbor „Jedinstvo i napredak“ osnovan je 1889. godine, a njemu su se pridružili brojni studenti, činovnici i intelektualci. Ubrzo su se razvile dvije frakcije: nacionalisti i liberali. Nacionalisti su bili vođeni Ahmetom Rizom i vrlo brzo su postali popularniji od liberala. Opozicija je sve više jačala i u većim gradovima Carstva su se osnivale opozicijske grupe. Mladoturci su 1908. godine počeli otvoreno zastupati svoju političku ideologiju na što je sultan odgovorio pogubljenjima i otpuštanjima.²⁷ Iste Abdul Hamid II. svrgnut je s vlasti. Na prijestolje je postavljen Mehmet IV., a stvarnu vlast su držali Mladoturci. Njihov je: „nacionalizam bio usmjeren protiv svih neturskih narodnosti u Osmanskom Carstvu, tretirao je Neturke kao građane drugog reda zalagao se za centralizaciju osmanske države i uskraćivao neturskim narodnostima pravo na političko organiziranje“.²⁸ Radi takve su ih politike kršćani i neturski muslimani (prije svega Arapi) smatrali neprijateljima. Iako su Arapi bili zadovoljni svrgavanjem Abdul Hamida II., vrlo brzo su se okrenuli protiv politike mladoturaka jer su uklanjali Arape s pozicija u državnoj službi i zamijenjivali ih Turcima, a turski jezik su uveli kao službeni jezik u svim arapskim pokrajinama.²⁹ Sve je to navelo Arape na: „osnivanje arapske decentralističke stranke imenom al-Lamarkazijja u Kairu 1913. g. i sazivanje svearapskoga kongresa u Parizu“. Na cijelom Arapskom poluotoku Carstvo je kontrolu imalo samo na području Hedžaza, odnosno nad Sirijom, Libanom i Palestinom.³⁰ Upravo radi toga je bilo potrebno ojačati kontrolu nad tim područjima, odnosno trebalo je postaviti što učinkovitiju centralizaciju. S obzirom na probleme na Balkanu, centralizacija je bila usmjerena na sprječavanje pojavljivanja separatističkih težnji Arapa. Vršilo se strogo oporezivanje, a arapski jezik je zamijenio turski u školama, sudnicama i vladinim uredima što je natjeralo Arape da organiziraju društva koja bi se suprotstavila turkizaciji i koja bi tražila veća kulturna i politička prava Arapa unutar Carstva.³¹ To je pokrenulo niz stvaranja kulturnih i znanstvenih društava diljem Carstva, a Kairu su sirijski emigranti 1912. godine osnovali i Osmansku decentralizacijsku stranku. U početku je rad društva nadgledala tajna policija, međutim bilo je teško nadzirati širenje njihovog utjecaja. U Beirutu je bilo aktivno reformsko društvo koje je početkom 1913. godine objavilo manifest tražeći administrativnu

²⁶ MATUZ, *Osmansko Carstvo*, 151.-152.

²⁷ Isto, 153.-154.

²⁸ MATUZ, *Osmansko Carstvo*, 155.-156.

²⁹ Isto, 156.

³⁰ Isto, 158.

³¹ ROGAN, *The Fall of The Ottomans*, 23-24.

decentralizaciju. Policija je nedugo nakon toga zatvorila urede toga društva i naredila njegovo raspuštanje, a većina članova je bila uhićena nakon prosvjedovanja protiv zatvaranja. Od tada su se članovi društva morali sastajati u tajnosti s obzirom da su te ideje „arabizma“ postale ilegalne.³² Radi osmanskog otpora Arapi su odlučili iznijeti probleme međunarodnoj zajednici pa je arapska organizacija al-Fatat (osnovana u Parizu 1909. godine) sazvala sastanak u nadi da će dobiti međunarodnu potporu. Prvi Arapski kongres održan je u Parizu u lipnju 1913. godine a na njemu su sudjelovali delegati iz svih arapskih provincija Carstva. Na kongresu su se razvile tri frakcije: muslimanska arapska omladina koja je htjela jednakost Arapa i Turaka u Carstvu, arapski kršćani koji su iskazivali mržnju prema Turcima i oportunisti koji su se priklanjali strani koja im je više koristila. Kongres je trajao šest dana, a na njemu su se zahtijevala jednaka politička prava za Arape i njihovo aktivno sudjelovanje u upravi Carstva, arapski kao službeni jezik i ograničenje vojne službe na matičnu pokrajinu novaka. Svoje odluke su podijelili s Carstvom i vodećim silama, a kongres je završio 23. lipnja 1913. godine. Kongres se odvio u teškom razdoblju za Carstvo jer je ono netom prije toga Londonskim ugovorom izgubilo jedan dio teritorija. Ipak, morali su odgovoriti na zahtjeve jer bi se u protivnom delegati obratili europskim silama, a bilo je jasno da i Francuska i Britanija imaju velike interese za to područje. Uspjeli su sklopiti Pariški sporazum kojim su Turci odobrili sudjelovanje Arapa na svim razinama na vlasti, širenje uporabe arapskoga jezika i služenje vojnika u okolnim zemljama. Međutim, od toga nije bilo ništa jer se ubrzo ispostavilo da Carstvo nije imalo namjeru pokrenuti te reforme.³³

5. Arapski ustanak 1916. – zaraćene strane, ciljevi i tijek

Arapski ustanak protiv osmanske vladavine je izbio 10. lipnja 1916. godine, a duhovni vođa bio je Ali ibn Hussein, emir svetoga grada Meke. Po izbijanju pobune proglašen je „kraljem arapskih zemalja“, a kasnije i „kraljem Hedžaza“. Njegovi sinovi su služili kao vojskovođe na terenu. Emir Ali ibn Hussein bio je njegov najstariji sin i služio je kao vođa Arapske južne vojske koja se suprotstavljala osmanskim snagama u Medini. Emir Abdullah ibn Hussein bio je zapovjednik Arapske istočne vojske koja se borila protiv osmanskih snaga i vojske Ibn Sauda, neprijatelja Hašemitske dinastije u Arabiji. Međutim, najpoznatiji je njegov treći sin, emir Faisal ibn Hussein koji se posebno istaknuo kao vođa ustanka, a zapovijedao je arapskom sjevernom vojskom.³⁴ S britanske strane na početku ustanka zapovjednik egipatskih

³² ROGAN, *The Fall of The Ottomans*, 25.

³³ Isto, 26-27.

³⁴ MURPHY, *The Arab Revolt 1916-18*, 13.

ekspedicijskih snaga bio je general Sir Archibald Murray, ali je smijenjen 1917. godine nakon dva uzastopna neuspjeha kod Gaze. Njegov nasljednik je bio general Sir Edmund Allenby koji je iz rata izašao kao jedan od velikih britanskih heroja.³⁵ Tijekom ustanka brojni časnici, poput Cyrila Wilsona, Piercea C. Joycea i Stewarta Newcombea, su poslani u Arabiju kako bi pomogli u pobuni. Većinu njih je zasjenio upravo T. E. Lawrence čiji je doprinos ustanku rezultirao stvaranjem prave legende. Francuzi su uspostavili „vojnu misiju u Egiptu“ s bazom u Port Saidu, a prve članove su poslali u rujnu 1916. godine. Prvi zapovjednik misije bio je pukovnik Edouard Brémond. Najviše se istaknuo kapetan Rosario Pisani pripadnik arapske sjeverne vojske i koji je surađivao s Lawrenceom u nekim kampanjama. S druge strane, među osmanskim snagama su se najviše istaknuli Mehmed Kemal-paša koji je prethodno bio član Mladoturaka i general Hamid Fakherddin-paša koji je bio vrhovni zapovjednik u Arabiji jer je zapovijedao najvećim snagama iz Medine.³⁶

Hašemitska vojska sastojala se od naseljenih i nomadskih arapskih plemena, ali se ne zna točan broj vojnika. Brojni sljedbenici Husseina koji su se pridružili vojsci bili su zemljoradnici i često siromašni. Kako se kampanja kretala prema Palestini i Siriji tako su se regrutirali članovi plemena iz tih područja. Prednost regrutacije takvih vojnika je to što su bolje podnosili takve uvjete i što su mogli prijeći velike udaljenosti, međutim bili su neobučeni i često nisu imali discipline, a i oklijevali su otići iz područja svojih plemena što je značilo da je konstantno trebalo regrutirati nove vojnike i plaćati ih.³⁷ Osim njih potrebno je bilo i okupiti redovitu vojsku koja je i osnovana krajem 1916. godine. To su bili iskusni, obučeni i disciplinarni vojnici. S druge strane, Osmanska vojska je klasično bila podijeljena na divizije i jedinice koje su posebno reagirale na pobunu Arapa, a brojala je preko 20.000 ljudi i bila je sposobna za ofenzive tijekom većeg dijela rata.³⁸

Plan hašemitskih vođa bio je osloboditi područje Arabije od osmanske vojske i uprave. Prioritet je bio zauzimanje svetih gradova Meke i Medine te Ta'ifa. Medina je bila posebno važna radi željeznice Hejaz koja je povezivala Arabiju s najbližim većim centrom osmanske uprave u Damasku. To je zahtijevalo i zauzimanje obalnih gradova na Crvenom moru pa su tako i Džeda, Rabigh i Yanbu postali ciljevi.³⁹

³⁵ MURPHY, *The Arab Revolt 1916-18*, 15-16.

³⁶ Isto, 17-19.

³⁷ MURPHY, *The Arab Revolt 1916-18*, 20-21.

³⁸ Isto, 23.-24.

³⁹ MURPHY, *The Arab Revolt 1916-18*, 28-29.

Početak ustanka je simbolično objavio šerif Hussein ibn Ali pozivom na molitvu s minareta džamije u Meki. Prvi dani ustanka su bili otežani radi nedostatka oružja što je onemogućavalo otpor, a to je potrajalo sve do dolaska egipatskih trupa. Tijekom prvoga mjeseca u ruke Arapa su došli i Meka i Ta'if. Tada je postalo sve jasnije da je potrebno zauzeti gradove na obali Crvenoga mora. Prvo je osvojen grad Džeda, a nakon njega i Rabigh i Yanbu što je znatno olakšalo slanje oružja i opreme od strane Saveznika.⁴⁰

Lawrence se vojsci na terenu pridružio u listopadu 1916. godine kada je poslan u Džedu da procijeni situaciju i predloži daljnje smjerove djelovanja. Trebao je procijeniti Hašemitske vođe i odrediti koji od njih će biti najučinkovitiji. Svoju pozornost je usmjerio na emira Faisala kojeg je smatrao karizmatičnim vođom koji ima najmanje koristi od tadašnjeg političkog uređenja, a čiji je postao službeni savjetnik.⁴¹

Prva ključna ofenziva 1917. godine bilo je zauzimanje Wejha koje se odvijalo u siječnju. To je bila jedna od posljednjih većih luka na obali Crvenog mora pod osmanskom kontrolom. Wejh je bio ključan za pomicanje pobune na sjever Hedžaza i iako Feisal nije planirao krenuti na sjever dok obrana oko Medine nije bila učvršćena shvatio je da mora djelovati prije Turaka kako bi osigurao pobjedu.⁴² Ta je ofenziva bila prekretnica u Arapskom ustanku jer je zadala težak udarac Osmanskom Carstvu, ali i Trojnom savezu.⁴³ Napad s mora je izvela Kraljevska mornarica, a do kraja dana 23. siječnja 1917. godine turski zapovjednik je evakuirao grad. Ostao je samo mali broj turskih vojnika koji su se predali, a grad je postao glavna baza za sljedeću fazu ustanka koja je podrazumijevala napade na željeznicu Hejaz.⁴⁴

Prethodno zauzeti Wejh olakšao je planove Faisala i Lawrencea oko pokretanja kampanje protiv željeznice Hejaz. Glavni cilj tih napada bio je sprječavanje opskrbljivanja turske vojske u Medini što bi onemogućilo pokretanje većih ofenziva.⁴⁵ U početku su male skupine napuštale Wejh kako bi izvršile napade na željeznice, međutim s vremenom se taj broj popeo i na između 40 i 200 ljudi. Njihova strategija je bila ručno dizanje dijelova pruge ili njihovo uništenje s eksplozivom. Cilj je bio što više otežati popravak pruge pa su napadali zakrivljene dijelove pruge jer ih je bilo teže zamijeniti. Lawrenceu je u tom periodu bilo naređeno da zadrži tursku vojsku u Medini i da Abdullaha potakne na veće napade na željeznicu. Nedugo zatim, Lawrence

⁴⁰ MURPHY, *The Arab Revolt 1916-18*, 33.-35.

⁴¹ Isto, 36-37.

⁴² SCHNEIDER, *Guerrilla leader*, 41.

⁴³ Isto, 44.

⁴⁴ MURPHY, *The Arab Revolt 1916-18*, 38.-39.

⁴⁵ Isto, 39.

je krenuo u vlastiti pohod, napadajući liniju između Aba al-Na'ama i Istabl Antara. To je ujedno bio i njegov prvi napad, a nastavio ih je tijekom ljeta 1917. godine. Tijekom tih mjeseci oštećene su željezničke stanice, vodotornjevi i mostovi. Napadi na željeznice su bili ključni dio ustanka i podizali su borbeni moral Arapa i Saveznika.⁴⁶

Kada su počeli pristizati pripadnici plemena sa sjevera, Faisal je odlučio da je vrijeme da se ustanak pomakne prema Palestini i Siriji. Bio je uvjeren da su mu potrebne bez tih plodnih regija Hedžaz ne bi mogla preživjeti kao neovisna država. Od sredine 1917. godine detalji Sykes-Picot sporazuma su bili poznati i arapskim vođama pa je Faisal znao kako mora djelovati ako želi zavladatai tim zemljama. Lawrence se fokusirao na posljednji lučki grad pod osmanskom kontrolom, Akabu. Kad bi ona došla u ruke Faisalove vojske promijenio bi se cijeli smjer kampanje, a to bi olakšalo i operacije u Palestini i Siriji. Kraljevska mornarica je prethodno neuspješno pokušala zauzeti Akabu s morske strane, a tada ju je Lawrence odlučio zauzeti s kopna pri čemu su ga podržali sirijski vođe. Napustio je Wejh sa svojom skupinom 9. svibnja 1917. godine, a sa sobom su nosili velik iznos novca kako bi mogli regrutirati pripadnike plemena oko Akabe.⁴⁷ Akaba je bila strateški jako važna luka čije je zauzimanje omogućilo izravnu komunikaciju između arapske vojske i snaga u Egiptu. Također, cijeli bi Hedžaz, osim Medine, došao pod hašemitsku kontrolu. Turci su većinu svojih snaga usmjerili na obranu s morske snage pa ih je Lawrenceov plan o napadu s kopna iznenadio. Akabu su zauzeli 2. srpnja 1917., a veliki uspjeh arapskih plemena u borbi protiv turskog bataljuna ojačao je borbeni moral i potaknuo više pripadnika plemena na priključivanje hašemitskom pokretu.⁴⁸

Do studenoga 1917. godine odnosi između Arapa i Saveznika su se pogoršali. Naime, dolaskom boljševika na vlast u Rusiji otkriveni su svi detalji Sykes-Picot sporazuma. Ti odnosi su još više narušeni kada su postali poznati detalji Balfourove potpore židovskoj domovini u Palestini. Balfour je tada bio ministar vanjskih poslova i u pismu Lordu Rothschildu naveo je kako vlada podržava zahtjeve Židova za domovinom u Palestini. Naime, tzv. *Balfourova deklaracija* donešena je 2. studenoga 1917. godine, a označavala je britansku podršku u uspostavi židovskog nacionalnog doma u Palestini. Izdali su ju vođe cionističkog pokreta Chaim Weizmann i Nahum Sokolow. Britanija se nadala da će naseljavanjem Židova u Palestini moći osigurati prilaz Sueskom kanalu jer su većinom bili skloni Britancima. Saveznici su podržali deklaraciju i uključena je u mandat nad Palestinom, a nakon rata ju je potvrdila i Liga

⁴⁶ MURPHY, *The Arab Revolt 1916-18*, 43-46.

⁴⁷ MURPHY, *The Arab Revolt 1916-18*, 46-47.

⁴⁸ ROGAN, *The Fall of the Ottomans*, 337.

naroda.⁴⁹ Sir Mark Sykes i Picot su otputovali u Džedu kako bi objasnili uvjete sporazuma Husseinu i njegovu sinu Faisalu, međutim znali su da bi se odnosi znatno narušili ako bi otkrili pravu istinu. Stoga su ih naveli da povjeruju u priču da Britanci planiraju kratku okupaciju Iraka po završetku rata te da će im to biti plaćeno. Tu je turski vođa Kemal-paša vidio priliku i svojim govorom objasnio prave uvjete sporazuma u nadi da će to navesti Arape da odustanu od pobune. Odanost Arapa im je bila posljednja nada u opstanku Carstva pa je Kemal-paša poslao Husseinu i Faisalu pismo u kojemu im nudi autonomiju ako odustanu od pobune. Znajući da moraju sačuvati savez s Hašemitima, Britanci su to pismo odbacili kao providnu ponudu i potvrdili im oslobođenje arapskih naroda nakon rata. S obzirom da je ustanak otišao predaleko da bi se povukli prihvatili su odgovor Britanaca, ali s dozom sumnje.⁵⁰ Popravljanju odnosa donekle je pomoglo zauzimanje Jeruzalema 9. prosinca 1917. godine jer su se pokazali kao sposobni saveznici koji su spremni održati svoja obećanja.⁵¹

Tijekom 1918. godine značajno je bilo zauzimanje gradova Tafilah i Ma'an. Kao zadnju kampanju tijekom ustanka možemo uzeti pohod na Damask i Alep koji je trajao od 16. rujna do 28. listopada 1918. godine.⁵²

6. Posljedice – stvaranje modernog Bliskog istoka

Već po završetku rata počele su nevolje s nametnutom vladavinom europskih sila. Zahtjevi za neovisnošću su započeli u Egiptu 1918. godine što je aktiviralo domino efekt i anglo-francuska vladavina na Bliskom istoku se počela raspadati. Između 1919. i 1921. godine narodi su dizali pobune u nadi da će se izboriti za neovisnost.⁵³ Britanci su dugi niz godina formalno vladali Egiptom, a stanovnicima je bilo dosta njihovih praznih obećanja oko neovisnosti. Nakon rata Egipćani su očekivali ukidanje protektorata i ispunjavanje obećanja, međutim kada se to nije dogodilo došlo je do pogoršavanja odnosa i napadom na britansko vojno osoblje. Krajem 1919. godine iz Londona je poslana istražna komisija koja je zaključila da je potrebno ukinuti protektorat te se odmah prešlo na pregovore. Egipat je zahtijevao potpunu neovisnost što Britanija radi Sueskog kanala nije bila spremna dati pa se i tijekom idućih godina održala njihova oružana snaga u Egiptu.⁵⁴

⁴⁹ Balfour Declaration (<https://www.britannica.com/event/Balfour-Declaration>)

⁵⁰ ROGAN, *The Fall of the Ottomans*, 358-359.

⁵¹ MURPHY, *The Arab Revolt 1916-18*, 60.

⁵² Isto, 11-12.

⁵³ FROMKIN, *A Peace to End All Peace*, 415.

⁵⁴ FROMKIN, *A Peace to End All Peace*, 417-420.

Iako je emir Faisal svoju vojsku vodio u nadi da će postati kralj Sirije, krajem 1918. godine rečeno mu je da se to neće dogoditi. Kako je i dogovoreno prema Sykes-Picot sporazumu Sirija je bila pod francuskom kontrolom. Uslijedila je Pariška mirovna konferencija 1919. godine kojoj je prisustvovao i Faisal, a nakon nje 1920. godine i konferencije u Londonu i San Remu. Obje konferencije su za zadatak imale odlučiti o teritorijima bivšeg Osmanskog Carstva.⁵⁵

Lawrence je prisustvovao kao savjetnik britanske delegacije na Pariškoj konferenciji tijekom koje se pokušao zauzeti za Arape. Tumačio je i prevodio za Faisala, a nosio je i tradicionalno pokrivalo za glavu u nadi da će time ojačati njihov položaj. Na konferenciji je djelovao s nekim od najvećih svjetskim vođa poput Lloyda Georga, Woodrowa Wilsona i Clemenceaua. Unatoč njihovom visokom položaju, upravo je Lawrence figura koja se posebno istaknula. Lawrence se nadao da će Sjedinjene Američke Države preuzeti odgovornost za Siriju jer je smatrao da će se oni više brinuti o interesima tamošnjih stanovnika od Francuske. Vjerovao je da bi se francuski naum u preuzimanju kontrole nad Sirijom mogao spriječiti i zalagao se za neovisnu državu pod Faisalom. Međutim, to nije bilo moguće jer je bilo nezamislivo da Britanija kao francuska saveznica podrži mogućnost da Francuzi iz rata izađu bez svog, prethodno dogovorenog, udjela. Faisal je bio na čelu jedine arapske delegacije prisutne na konferenciji pa se arapsko stajalište svelo na „Faisalovo stajalište“ s obzirom da je on zastupao interese svih Arapa. Smatra se da je uz Lawrenceovu pomoć sastavio nekoliko memoranduma u kojima je na konferenciji postavio zahtjeve za nezavisnost arapskih zemalja.⁵⁶ Faisal je svoje zahtjeve predstavio 6. veljače u pratnji Lawrencea koji je bio odjeven u tradicionalnoj arapskoj odjeći, a koji je Faisalov govor na arapskome iznio na engleskome i francuskome pred Vijećem desetorice. Osim arapskoga pitanja, Lawrence je preko Amerikanaca pokušao utjecati i na pitanje Armenije, odnosno da preuzmu armenski mandat koji su oni odbili radi politike izolacionizma. Također, pred Vijećem desetorice su svoj slučaj iznijeli i cionisti, a Chaim Weizmann je u skladu s Balfourovom deklaracijom tražio stvaranje židovskog nacionalnog doma i dozvolu za osnivanje židovskih škola koje bi podučavale hebrejski što je značilo i autonomnu židovsku vladavinu. Kada je predsjednik Wilson predložio slanje međunarodne komisije u Siriju kako bi se ispitalo mišljenje stanovnika oko mandata, Francuska je odbila poslati predstavnika jer bi to djelovalo protiv njihovih interesa na tom području. Na Lawrenceov prijedlog Faisal je ostao u Francuskoj kako bi pregovarao s nadležnima pa se tako sastao s Clemenceauom 13. travnja. Ipak, Francuzi se nisu mogli nositi

⁵⁵ MURPHY, *The Arab Revolt 1916-18*, 83.

⁵⁶ MACK, *A Prince of our Disorder: The Life of T. E. Lawrence*, 264-266.

s poniženjem kojega bi osjećali ako ne ostave „svoj trag u Siriji“. Predložili su da Francuska uspostavi mandat nad Sirijom, a da će stanovnici moći birati princa i donekle zadržati svoju autonomiju.⁵⁷ Međutim, ni Lawrence ni Faisal nisu bili spremni pristati na takve uvjete. Lawrence mu je savjetovao da ne prihvaća francuski mandat pa se Faisal nakon toga vratio u Siriju bez dogovora.⁵⁸ Faisal je svojim postupcima prikupio podršku u Siriji gdje ga je Sirijski nacionalni kongres i proglasio kraljem 1920. godine zbog čega je došlo do francuske vojne intervencije. Sirija je izgubila, a Faisal je protjeran iz zemlje.⁵⁹

Bivši osmanski teritorij Mezopotamije došao je pod britansku kontrolu, a preimenovano je u novu državu Irak. Već 1920. godine je izbio revolucionarni rat protiv britanske uprave. Taj rat je bio glavna tema konferencije u Kairu 1921. godine koja je ishodila sklapanjem anglo-iračkog sporazuma, a kojim je Faisal postavljen za kralja Iraka.⁶⁰

Sukladno Sykes-Picot sporazumu, Palestina i Jordan (tada Transjordanija) su također prešli u britanske ruke. Britanija je 1923. godine priznala djelomičnu neovisnost Transjordanije, a za kralja su postavili emira Abdullaha. On je tamo uspostavio Hašemitsko kraljevstvo Jordan 1949. godine kada je nakon Drugog svjetskog rata postignuta potpuna neovisnost.⁶¹ Najveći problem nakon rata bilo je rješenje Palestine. Njome je upravljala Velika Britanija, a ona je postala središte židovskog naseljavanja u skladu s Balfourovom deklaracijom. Do sredine 30-ih godina u Palestini se naselilo preko 60.000 Židova, a upravo to je dovelo do napetosti između židovske i palestinske zajednice koje traju i danas.⁶²

7. T. E. Lawrence – život nakon rata

U širenju legende o „Lawrenceu od Arabije“ značajnu je ulogu odigrao značajni američki novinar, istraživač, pisac i predavač Lowell Thomas. Radio je kao ratni dopisnik u Europi i na Bliskom Istoku te je tijekom tih putovanja zabilježio priče i slike pobune u Arabiji koje su kasnije pridonijele popularnosti T. E. Lawrencea.⁶³ Thomas je tijekom 1919. godine počeo prikazivati dokumentarne filmove i držati predavanja o ratu i svojim sastancima s Allenbyjem i Lawrenceom tijekom ustanka u pustinji. Tako je Lawrence zapravo prvo postao popularan u Sjedinjenim Američkim Državama, a zatim i u ostatku svijeta. Lawrence je surađivao s

⁵⁷ MACK, *A Prince of our Disorder: The Life of T. E. Lawrence*, 268-269.

⁵⁸ MACK, *A Prince of our Disorder: The Life of T. E. Lawrence*, 270.

⁵⁹ MURPHY, *The Arab Revolt 1916-18*, 83.

⁶⁰ Isto, 83.

⁶¹ Jordan (<https://www.britannica.com/place/Jordan>)

⁶² MURPHY, *The Arab revolt 1916-18*, 84-85.

⁶³ Lowell Thomas (<https://www.britannica.com/biography/Lowell-Thomas>)

Thomasom tijekom njegova posjeta Arabiji u nastanku njegove vlastite legende. Upoznao ga je s britanskim časnicima, odveo je Amerikance među Arabe te im je pokazao Akabu. Međutim, o sebi i svojih uspjesima gotovo nikada nije govorio pa je Thomas morao podatke tražiti od ostalih časnika što je dovelo do toga da njegova knjiga *With Lawrence in Arabia*, na kojoj je radio tijekom 1919. i 1920. godine, bude puna netočnih informacija. Lawrence je bio vrlo kompleksna ličnost i iako je donekle uživao u popularnosti to mu je u isto vrijeme bilo odbojno. Thomasovu knjigu nije nužno mrzio, ali je imao negativan stav prema njoj iz više razloga. Donijela mu je veliku popularnost, ali smatrao je kako je romantizirala njega i uspjehe ustanka, a također je kasnije u jednome pismu izjavio kako je s njime proveo premalo vremena što je rezultiralo netočnostima koje su mu nekada donijele i neugodnosti (poput ulomaka u kojima je Thomas ispao kritičan prema vrhovnom zapovjedniku Murrayju). Osim toga tu je bila i razlika u pogledu na ustanak gdje je Lawrence zauzeo arapsko, a Thomas u svojoj knjizi zapadnjačko stajalište.⁶⁴

Krajem 1919. godine Lawrence je dobio sedmogodišnju stipendiju na Oxfordskom sveučilištu s prividnim ciljem istraživanja povijesti Bliskog istoka, međutim stvarni cilj mu je bio dovršiti svoje djelo *Seven Pillars of Wisdom*. Knjiga je prvotno tiskana u Oxfordu 1922. godine u čak osam dijelova. Odmah po objavi važni i utjecajni ljudi, poput Winstona Churchilla, prepoznali su njegovu važnost.⁶⁵ Kasnije je to djelo bilo tiskano u znatno kraćoj verziji, pod imenom *Revolt in the Desert*, kako bi se smanjili troškovi. To nije bio njegov jedini književni pothvat. Osim djela *Crusader castles* i *The Wilderness of Zin*, objavio je i donekle fikcionalizirane memoare o svojoj obuci u Kraljevskim zrakoplovnim snagama pod naslovom *The Mint*, a 1932. godine objavio je i prijevod Homerove *Odiseje*.⁶⁶

Na Bliski istok se vratio početkom 1921. godine kada je postavljen za savjetnika oko arapskih pitanja ministra kolonija, Winstona Churchilla. Nedugo nakon toga, radi neslaganja s britanskim rješavanjem pitanja oko Bliskog istoka, odbio je sve ponude za položaje u vladi. Pod lažnim imenima, prvo John Hume Ross, a kasnije i T. E. Shaw se priključio Kraljevskim zračnim snagama, a onda i Kraljevskom tenkovskom korpusu. Zadnje godine je proveo u Kraljevskim zračnim snagama, a 1935. godine je razriješen dužnosti. Nakon svega nekoliko

⁶⁴ MACK, *A Prince of our Disorder: The Life of T. E. Lawrence*, 274-277.

⁶⁵ NORMAN, *T. E. Lawrence: Unravelling the Enigma*, 62.

⁶⁶ T. E. Lawrence (<https://www.britannica.com/biography/T-E-Lawrence>)

mjeseci stradao je u motociklističkoj nesreći koja je rezultirala njegovom smrću šest dana nakon.⁶⁷

8. Zaključak

Arapski ustanak je upravo zbog svojih posljedica jedan od važnijih događaja Prvog svjetskog rata. Poraz je Osmanskom Carstvu donio konačan udarac od kojega se nije moglo oporaviti. Bliski istok je promijenjen do temelja, a Britanija i Francuska su uspjele u svojem naumu da ostvare kontrolu nad tim područjima.

Popularnost koju je Lawrence zadobio sudjelujući u ustanku nije se smanjila ni desetljećima nakon rata, a tome svjedoči i film *Lawrence od Arabije* koji je postigao izuzetan uspjeh. Može se reći kako je Lawrence bio osoba vrlo kompleksna i samozatajna karaktera. Iako je cijeloga života bio usmjeren na povijest i akademski život, njegova inteligencija, poznavanje Bliskog istoka i sposobnost asimiliranja doveli su ga do visokih vojnih i državnih pozicija.

⁶⁷ T. E. Lawrence (<https://www.britannica.com/biography/T-E-Lawrence>)

Literatura

„Balfour Declaration“. Encyclopedia Britannica, 29.8.2023. Pristup ostvaren 31.8.2023. <https://www.britannica.com/event/Balfour-Declaration>.

FROMKIN, David. *A Peace to End All Peace: The Fall of the Ottoman Empire and the Creation of the Modern Middle East*. New York: Henry Hold and Company, 1989.

HARRISON, T. Robert. *Britain in the Middle East 1619-1971*. New York: Bloomsbury Academic, 2016.

"Hussein-McMahon correspondence." Encyclopedia Britannica, 8.6.2020. Pristup ostvaren 28.8.2023. <https://www.britannica.com/topic/Husayn-McMahon-correspondence>.

„Jordan“. Encyclopedia Britannica, 28.8.2023. Pristup ostvaren 1.9.2023. <https://www.britannica.com/place/Jordan>.

„Lowell Thomas“. Encyclopedia Britannica, 25.8.2023. Pristup ostvaren 31.8.2023. <https://www.britannica.com/biography/Lowell-Thomas>.

MACK, E. John. *A Prince of our Disorder: The Life of T.E. Lawrence*. Cambridge: Harvard University Press, 1998.

MATUZ, Josef. *Osmansko Carstvo*. Zagreb: Školska knjiga, 1992.

MURPHY, David. *The Arab Revolt 1916-18: Lawrence sets Arabia ablaze*. Oxford: Osprey Publishing, 2008.

NORMAN, Andrew. *T.E. Lawrence: Unravelling the Enigma*. Ujedinjeno Kraljevstvo: Halsgrove, 2003.

ROGAN, Eugene. *The Fall of the Ottomans: The Great War in the Middle East*. New York: Basic Books, 2015.

SCHNEIDER, J. James. *Guerilla Leader: T.E. Lawrence and the Arab Revolt*. New York: Bantam Books, 2011.

WILSON, Jeremy. *Lawrence of Arabia: The Authorized Biography of T.E. Lawrence*. New York: Collier Books, 1992.

WEINTRAUB, Stanley. *T.E. Lawrence*. Encyclopedia Britannica, 12.8.2023. Pristup ostvaren 31.8.2023. <https://www.britannica.com/biography/T-E-Lawrence>.